

Пронько Л.М.,
канд. екон. наук, доцент,
декан факультету менеджменту та права,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5633-901X>,
Вінницький національний аграрний університет

МОТИВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАКРІПЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Pronko L.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
dean of the faculty of management and law,
Vinnitsia National Agrarian University

MOTIVATIONAL MECHANISMS FOR RETAINING HUMAN CAPITAL IN RURAL AREAS

Постановка проблеми. Тривале скорочення чисельності сільського населення та посилення відтоку кваліфікованої робочої сили є одними з найгостріших викликів соціально-економічного розвитку сільських територій України. Умови демографічної кризи, старіння населення та зростаючої внутрішньої й зовнішньої трудової мобільності зумовлюють загрозу втрати людського потенціалу, необхідного для забезпечення стабільного функціонування аграрного сектору та життєздатності сільських громад. За таких обставин проблема закріплення людського капіталу в сільській місцевості набуває системного характеру та потребує наукового осмислення в контексті відтворювальних процесів.

Низький рівень доходів, обмежені можливості професійної та підприємницької самореалізації, а також недостатній розвиток соціальної, транспортної й цифрової інфраструктури істотно знижують привабливість сільських територій для проживання і праці, особливо для молоді та осіб із високим рівнем освіти. Внаслідок цього посилюються міграційні настрої, скорочується трудовий потенціал села та порушуються процеси простого й розширеного відтворення людського капіталу. Втрата кваліфікованих кадрів не лише обмежує можливості модернізації аграрного виробництва, а й послаблює інституційну спроможність громад до реалізації стратегій сталого розвитку.

У сучасних умовах, ускладнених воєнними викликами та трансформаційними процесами євроінтеграції, забезпечення збереження та закріплення людського капіталу на сільських територіях набуває особливої актуальності. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу чинників мотивації населення до проживання й трудової діяльності в сільській місцевості та обґрунтування ефективних механізмів державної і регіональної політики, спрямованих на підвищення рівня життя, розвиток соціальної інфраструктури та створення умов для довгострокового відтворення людського капіталу села.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях Т. Шульца та Г. Беккера людський капітал розглядається як результат інвестицій в освіту, навички та здоров'я, що формують економічну поведінку та мотивацію індивідів, закладаючи теоретичні основи аналізу механізмів його закріплення [1; 2]. Інституційний вимір мотиваційних процесів розкрито у працях Д. Норта, а також у дослідженнях П. Кругмана та М. Портера, де акцентовано увагу на ролі інституційних і просторово-економічних чинників у формуванні стимулів до проживання та трудової діяльності на певних територіях [3–5]. Вітчизняні науковці О. Кушнерик, О. Шпикуляк, О. Алексєєва та Г. Краєвська зосереджують увагу на мотиваційних чинниках зайнятості, проживання в сільській місцевості та розвитку аграрного підприємництва як ключових інструментах утримання людського потенціалу [6–8]. Водночас дослідження В. Борщевського, В. Чемериса, С. Дудка та С. Маклакова засвідчують, що недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури та обмежені можливості професійного розвитку залишаються основними бар'єрами формування стійких мотиваційних механізмів закріплення людського капіталу на сільських територіях [9; 10]. Водночас поза належною увагою науковців залишаються сучасні проблеми закріплення та відтворення людського капіталу, що сформувалися під впливом масштабних деструктивних чинників, насамперед зумовлених військовою агресією російської федерації проти України. Це зумовлює потребу в оновленні теоретико-методологічних підходів до оцінювання міграційних, мотиваційних і соціально-економічних детермінант людського капіталу в умовах воєнної та післявоєнної трансформації.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні мотиваційних механізмів закріплення людського капіталу на сільських територіях та визначенні напрямів підвищення їхньої ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотиваційні механізми закріплення людського капіталу на сільських територіях доцільно трактувати як цілісну систему економічних, соціальних та інституційних стимулів, спрямованих на формування у населення стійкої зацікавленості в проживанні, трудовій діяльності та активній участі в соціально-економічному розвитку місцевих громад. У межах відтворувального підходу такі механізми забезпечують не лише утримання наявного людського потенціалу, а й створюють передумови для його якісного оновлення та довгострокового розвитку.

У працях представників теорії людського капіталу (Т. Шульц, Г. Беккер) мотивація до накопичення та використання людського капіталу розглядається як функція очікуваної віддачі від інвестицій у працю, освіту та здоров'я [1; 2]. З цієї позиції мотиваційні механізми на сільських територіях мають забезпечувати співвідношення між витратами й вигодами, яке робить проживання та працю на селі економічно доцільними для індивіда. Водночас інституційна економіка (Д. Норт) підкреслює роль формальних і неформальних правил у формуванні мотиваційної поведінки, що особливо важливо для сільських громад із обмеженим доступом до ринків і ресурсів [3].

З позицій теорії регіонального розвитку та просторової економіки (П. Кругман, М. Портер) закріплення людського капіталу пов'язується з наявністю локальних конкурентних переваг, зокрема доступу до якісної інфраструктури, можливостей зайнятості та соціального середовища [4]. У цьому контексті мотиваційні механізми виходять за межі суто економічних стимулів і включають соціальні фактори – рівень життя, якість публічних послуг, соціальну згуртованість і довіру в громаді.

Вітчизняні науковці наголошують, що для сільських територій України мотиваційні механізми мають бути адаптовані до структурних особливостей аграрної економіки та демографічної ситуації [5]. На їхню думку, низький рівень доходів, обмежені можливості професійної самореалізації та недостатня інституційна підтримка з боку держави знижують мотивацію населення до закріплення на селі й посилюють міграційні процеси. Відтак ефективність мотиваційних механізмів визначається здатністю поєднати матеріальні стимули з розвитком соціальної інфраструктури та локальних інститутів.

Економічні стимули є базовою складовою системи закріплення людського капіталу на сільських територіях, оскільки безпосередньо визначають дохідні можливості населення, стабільність зайнятості та перспективи професійної й підприємницької самореалізації [6]. До ключових економічних стимулів належать конкурентоспроможний рівень оплати праці, наявність стабільних робочих місць, доступ до підприємницької діяльності, фінансових ресурсів і ринків збуту. Саме сукупність цих чинників формує економічну привабливість сільських територій для проживання та праці.

Статистичні дані Державної служби статистики України (ДССУ) свідчать, що у 2020–2024 рр. середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві залишалася на рівні 75–80 % від середнього показника по економіці, що знижує конкурентоспроможність аграрного сектору на ринку праці [11]. Одночасно рівень зайнятості сільського населення був на 6–8 % нижчим, ніж у міській місцевості, а частка сезонної та неформальної зайнятості перевищувала 30 % загальної кількості зайнятих у сільських територіях [11]. Така структура зайнятості зумовлює нестабільність доходів і знижує мотивацію економічно активного населення до довгострокового закріплення на селі.

Важливу роль у формуванні економічних стимулів відіграє розвиток підприємницької діяльності, зокрема фермерства, сільськогосподарської кооперації та несільськогосподарського бізнесу. Державні програми підтримки фермерства та кооперації охоплювали не більше 10–15 % потенційних отримувачів, що обмежує їх вплив на масове підвищення доходів і зайнятості в сільській місцевості.

Розвиток несільськогосподарської діяльності розглядається як важливий напрям диверсифікації економіки сільських територій і посилення мотиваційних стимулів закріплення людського капіталу. Це свідчить про позитивний вплив розвитку малого бізнесу, сфери послуг і переробної діяльності на економічну привабливість сільських територій.

Доступ до фінансових ресурсів також є важливим економічним стимулом. За інформацією Національного банку України, у 2020–2024 рр. частка кредитів, спрямованих на розвиток малого та середнього бізнесу в сільській місцевості, залишалася обмеженою через високі кредитні ризики та недостатню платоспроможність позичальників [12]. Водночас програми державного пільгового кредитування та грантової підтримки частково зменшували ці обмеження, проте їх охоплення залишалося недостатнім для формування системного ефекту.

Соціальні та інфраструктурні чинники відіграють визначальну роль у формуванні мотивації населення до проживання і трудової діяльності на сільських територіях, оскільки безпосередньо впливають на якість життя, рівень соціальної безпеки та можливості професійної й особистісної самореалізації [7]. Соціальна інфраструктура, що охоплює систему освіти, охорони здоров'я, житлові умови, культурні та рекреаційні послуги, формує соціальну привабливість села та значною мірою визначає довгострокові рішення домогосподарств щодо закріплення або міграції, особливо серед молоді та кваліфікованих фахівців.

Статистичні дані Державної служби статистики України свідчать, що у 2020–2024 рр. доступність соціальної інфраструктури в сільській місцевості залишалася істотно нижчою, ніж у міських територіях [11]. Зокрема, забезпеченість закладами загальної середньої освіти в сільській місцевості скоротилася більш ніж на 15 %, що супроводжувалося зростанням середньої відстані до місця навчання та зниженням освітньої доступності в малих і віддалених населених пунктах. Одночасно забезпеченість педагогічними кадрами у сільських школах була на 20–25 % нижчою порівняно з міськими, що негативно позначається на якості освітніх послуг і мотивації молодих спеціалістів працювати на селі [13].

Суттєвим мотиваційним бар'єром залишається обмежений доступ до медичних послуг. За даними Міністерства охорони здоров'я України, у 2024 р. забезпеченість лікарями в сільській місцевості була майже вдвічі нижчою, ніж у містах, а близько третини сільських населених пунктів мали обмежений або нерегулярний доступ до первинної медичної допомоги [14]. Така ситуація знижує рівень соціальної захищеності населення та посилює міграційні настрої, особливо серед сімей із дітьми та осіб працездатного віку.

Житлові умови та стан інженерної інфраструктури також істотно впливають на мотивацію закріплення людського капіталу. За даними ДССУ, у 2020–2024 рр. частка сільських домогосподарств, забезпечених централізованим водопостачанням і водовідведенням, залишалася на 25–30 % нижчою, ніж у міських територіях [11]. Обмежений доступ до якісних житлово-комунальних послуг знижує комфорт проживання та стримує закріплення молодих фахівців у сільській місцевості.

Важливим елементом соціальної привабливості села є наявність культурних, спортивних і рекреаційних послуг, які сприяють розвитку соціального капіталу та зміцненню локальної ідентичності [8]. За статистикою ДССУ, у 2020–2024 рр. кількість закладів культури в сільській місцевості скорочувалася швидшими темпами, ніж у містах, що обмежує можливості соціальної взаємодії та дозвілля. Водночас у громадах, де реалізовувалися проекти розвитку культурної та рекреаційної інфраструктури, спостерігався вищий рівень соціальної активності населення та нижчі міграційні настрої [11]. Доступність якісної освіти є одним із ключових мотиваційних чинників, особливо для молоді та сімей із дітьми. За даними Міністерства освіти і науки України, у 2020–2024 рр. кількість закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості скоротилася більш ніж на 15 %, що призвело до збільшення середньої відстані до місця навчання та зниження освітньої доступності в малих і віддалених населених пунктах. Водночас забезпеченість сільських шкіл педагогічними кадрами залишалася нижчою за міську на 20–25 %, що негативно позначається на якості освітніх послуг і мотивації молодих фахівців працювати в сільській місцевості [15].

Інституційні та управлінські стимули посідають особливе місце в системі мотиваційних чинників закріплення людського капіталу на сільських територіях, оскільки вони формують середовище довіри, передбачуваності та участі, необхідне для прийняття довгострокових життєвих і професійних рішень [9]. До ключових інституційних чинників мотивації належать рівень довіри населення до органів державної влади та місцевого самоврядування, прозорість і підзвітність управлінських рішень, стабільність нормативно-правових правил економічної діяльності, а також реальні можливості участі громадян у процесах місцевого розвитку.

За даними соціологічних та статистичних обстежень, у 2021–2024 рр. рівень довіри сільського населення до органів місцевого самоврядування залишався вищим, ніж до центральних органів влади, проте мав значну територіальну диференціацію [16]. За експертною оцінкою науковців, у громадах із вищою фінансовою спроможністю та налагодженими механізмами комунікації з населенням частка жителів, які позитивно оцінювали діяльність місцевої влади, перевищувала 50–55 %, тоді як у депресивних громадах цей показник не перевищував 30–35 % [17]. Така різниця істотно впливає на мотиваційні очікування населення щодо доцільності довгострокового проживання та праці в сільській місцевості.

Прозорість управлінських рішень і доступність інформації про використання бюджетних коштів є важливими передумовами формування довіри та соціальної легітимності місцевої влади. За даними Міністерства цифрової трансформації України, у 2024 р. лише близько 45 % сільських територіальних громад системно застосовували інструменти відкритого бюджету, електронних консультацій або публічної звітності [18]. Обмежене використання таких інструментів знижує залученість населення до процесів управління та стримує розвиток партнерських відносин між владою, бізнесом і громадою.

Важливим інституційним стимулом закріплення людського капіталу є участь населення у процесах місцевого розвитку. За даними експертних оцінювань, у 2023–2024 рр. лише близько 20–25 % сільських жителів брали участь у громадських слуханнях, місцевих ініціативах або проєктах розвитку громад [19]. Водночас у громадах із розвиненими механізмами участі – громадськими бюджетами, дорадчими органами, програмами підтримки місцевих ініціатив – спостерігався вищий рівень соціальної активності населення та нижчі міграційні настрої, що свідчить про позитивний вплив інституційної залученості на мотивацію закріплення людського капіталу.

Стабільність і передбачуваність правил економічної діяльності також відіграють важливу роль у формуванні мотиваційних очікувань. За оцінками НБУ у 2020–2024 рр. часті зміни регуляторних умов і

обмежений доступ до правового захисту стримували розвиток малого бізнесу в сільській місцевості, що знижувало довіру підприємців до довгострокових інвестиційних рішень. Натомість у громадах, де органи місцевого самоврядування забезпечували стабільні умови ведення бізнесу та консультативну підтримку, рівень підприємницької активності був у середньому на 15–20 % вищим [20].

Ефективне закріплення людського капіталу на сільських територіях потребує комплексного вдосконалення мотиваційних механізмів на засадах поєднання економічних і соціальних стимулів у межах єдиної стратегії розвитку сільських громад. Досвід реалізації державних і регіональних програм свідчить, що фрагментарне застосування окремих інструментів не забезпечує стійкого мотиваційного ефекту. За даними експертів, у 2023 р. лише близько 45 % сільських територіальних громад мали затверджені стратегії розвитку, в яких питання людського капіталу та рівня життя розглядалися комплексно [21]. Відсутність інтегрованих стратегій знижує узгодженість мотиваційних заходів і обмежує їх довгострокову результативність.

Важливим напрямом удосконалення є диференціація мотиваційних інструментів залежно від демографічних і професійних характеристик населення. За даними Державної служби статистики України, у 2020–2024 рр. найбільші міграційні втрати сільських територій припадали на вікову групу 18–35 років, що свідчить про недостатню орієнтацію мотиваційних заходів на молодь і молодих фахівців [11]. Для цієї категорії ключовими стимулами є доступ до якісної освіти, житла та можливостей професійної самореалізації, тоді як для старших вікових груп пріоритетного значення набувають стабільність зайнятості та доступність соціальних і медичних послуг.

Інтеграція мотиваційних механізмів у систему державної та регіональної політики є необхідною умовою їх ефективності. Статистичні дані свідчать, що у 2020–2024 рр. програми підтримки зайнятості, розвитку підприємництва та соціальної інфраструктури реалізовувалися різними відомствами без належної координації, що знижувало їх вплив на мотивацію закріплення людського капіталу. За оцінками Мінекономіки, програмами активної політики зайнятості було охоплено лише 12–15 % економічно активного сільського населення [22], що не дозволяє сформувати системний мотиваційний ефект на національному рівні.

Особливої актуальності в сучасних умовах набуває врахування принципів стійкості та резильєнтності у формуванні мотиваційних механізмів закріплення людського капіталу на сільських територіях у післявоєнний період. Воєнні дії та пов'язані з ними економічні й соціальні шоки суттєво порушили відтворювальні процеси в аграрному секторі та посилили вразливість сільських громад. За даними міжнародних організацій, у 2022–2024 рр. понад третина сільських територій зазнала скорочення економічної активності, що проявлялося у зменшенні обсягів виробництва, скороченні робочих місць і падінні доходів населення [23].

Статистичні оцінки свідчать, що у зазначений період рівень зайнятості сільського населення знизився в середньому на 5–7 % порівняно з довоєнним рівнем, а частка домогосподарств із нестабільними джерелами доходів суттєво зростає. Це посилює ризики втрати людського капіталу та знизило мотивацію населення до довгострокового проживання і трудової діяльності в сільській місцевості, особливо серед молоді та кваліфікованих фахівців. За оцінками міжнародних організацій, у 2022–2024 рр. міграційні втрати сільських територій були вищими, ніж у попередні роки, що поглибило демографічні дисбаланси та дефіцит трудових ресурсів [24].

У цьому контексті мотиваційні механізми мають бути орієнтовані не лише на відновлення базових умов життєдіяльності – зайнятості, доходів і доступу до соціальних послуг, – а й на формування адаптивних можливостей сільських громад [10]. Йдеться про створення умов для диверсифікації економічної діяльності, розвиток локального підприємництва та підтримку малого і середнього бізнесу як джерел стабільних доходів і зайнятості.

Важливою складовою резильєнтних мотиваційних механізмів є зміцнення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. У громадах із вищим рівнем інституційної спроможності спостерігався нижчий рівень міграційних настроїв і вищий рівень залучення населення до місцевих ініціатив, що свідчить про позитивний вплив управлінських чинників на мотивацію закріплення людського капіталу.

Таким чином, інтеграція принципів стійкості та резильєнтності у формування мотиваційних механізмів є необхідною умовою збереження та відновлення людського капіталу сільських територій у післявоєнний період. Орієнтація на адаптивність, локальну економічну активність і посилення інституційної спроможності громад дозволяє сформувати довгострокові мотиваційні очікування населення та створити основу для стійкого соціально-економічного розвитку сільських територій України.

Висновки з проведеного дослідження. Мотиваційні механізми виступають визначальною складовою закріплення людського капіталу на сільських територіях, оскільки саме вони обумовлюють результативність його формування, використання та відтворення у довгостроковому вимірі. Через систему мотиваційних стимулів формується схильність населення до проживання в сільській місцевості, участі у трудовій діяльності та залучення до соціально-економічного розвитку громад, при

цьому мотивація має комплексний характер і не зводиться виключно до рівня оплати праці чи окремих соціальних гарантій.

Найвища ефективність мотиваційних механізмів досягається за умови поєднання економічних, соціальних та інституційних стимулів у межах цілісної стратегії розвитку сільських територій. Зростання доходів і стабільності зайнятості, розвиток соціальної й інженерної інфраструктури, а також зміцнення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування формують взаємодоповнювальне середовище для утримання людського капіталу, тоді як відсутність комплексного підходу посилює міграційні процеси та поглиблює дисбаланси на локальних ринках праці.

Результативність мотиваційних механізмів зумовлюється необхідністю їх диференціації за демографічними та професійними групами населення, насамперед щодо молоді та кваліфікованих фахівців, для яких визначальними є можливості професійної самореалізації, доступ до якісних соціальних послуг, належні житлові умови та передбачувані правила економічної діяльності. В умовах воєнних і післявоєнних трансформацій формування таких механізмів має ґрунтуватися на принципах стійкості та резильєнтності, що сприяє збереженню людського потенціалу, відновленню економічної активності, зниженню міграційних втрат і забезпеченню довгострокового сталого розвитку сільських територій.

Література

1. Schultz T. W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51. № 1. P. 1-17.
2. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago : University of Chicago Press, 1964. 412 p.
3. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 p.
4. Krugman P. Geography and Trade. Cambridge, MA : MIT Press, 1991. 142 p.
5. Porter M. E. Clusters and the New Economics of Competition. *Harvard Business Review*. 1998. Vol. 76. № 6. P. 77-90.
6. Кушнерик О. В. Мотиваційні системи в механізмі управління підприємством з переробки сільськогосподарської продукції. *Ефективна економіка*. 2014. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2865> (дата звернення: 25.09.2025).
7. Шпикуляк О. Г., Алексєєва О. В. Потенціал аграрного підприємництва у формуванні інституційного механізму зайнятості населення : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. 238 с.
8. Краєвська Г. О. Мотивація проживання в сільських поселеннях України. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 3. С. 149-161.
9. Борщевський В. В., Чемерис В. А. Модернізація соціальної інфраструктури села в контексті нарощування економічного потенціалу сільських територій та еволюції аграрного ринку регіону. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 64-70.
10. Дудко С. В., Маклаков С. М. Мотиваційні чинники забезпечення якісної зайнятості та професійного розвитку персоналу. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2019. № 4(71). С. 148-155.
11. Статистичний щорічник України 2024. <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024> (дата звернення: 02.10.2025).
12. Національний банк України. Річний звіт за 2024 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2024.pdf?v=13 (дата звернення: 25.09.2025).
13. Система освіти України: проблеми воєнного стану та перспективи повоєнного розвитку / за ред. А. О. Литвинчука ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2024. 162 с.
14. Звіт національної служби здоров'я України. URL: https://medplatforma.com.ua/images/96374/zvit_nszu_2024.pdf (дата звернення: 27.09.2025).
15. НІСС. Освітньо-кваліфікаційні диспропорції ринку праці України: сучасні реалії та перспективи. 2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osvitno-kvalifikatsiyni-dysproportsiyi-rynku-pratsi-ukrayiny> (дата звернення: 25.09.2025).
16. Грушецький Антон. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. 2025. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1> (дата звернення: 25.09.2025).
17. Казюк Яніна, Венцель Віктор. Фінансова спроможність громад у 2024 році у розрізі областей. 2025. URL: <https://decentralization.ua/news/19512> (дата звернення: 27.09.2025).
18. Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2024 рік. Міністерство цифрової трансформації України. 2025. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regions/rezultati-tsifrovoi-transformatsii-v-regionakh-ukraini-za-2024-rik> (дата звернення: 27.09.2025).
19. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 роках : аналіт. доп. / Каплан Ю., Скворцова В., Валевський О. та ін. ; за ред. В. Потапенка, Ю. Каплан, Ю. Тищенко, В. Токмана. Київ : НІСД, 2024. 47 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.15>.

20. Як місцева влада може допомогти бізнесу: інструменти фінансової підтримки. URL: <https://decentralization.ua/news/18312> (дата звернення: 25.09.2025).

21. ГО «Центр спільних дій». Громади воєнного часу. Витривалі та спроможні. URL: https://centreua.org/wp-content/uploads/2024/03/Gromady_voennogo_chasu_veb.pdf (дата звернення: 26.09.2025).

22. Ринки праці та освітніх послуг в Україні в умовах воєнного стану / за ред. С. В. Мельника ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2024. 83 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/monograph_melnik-2024-full.pdf (дата звернення: 26.09.2025).

23. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Impact of the War in Ukraine on Agriculture and Rural Livelihoods. Rome : FAO, 2024. URL: <https://www.fao.org> (дата звернення: 25.09.2025).

24. International Organization for Migration (IOM). Ukraine Internal Displacement and Migration Monitoring Reports. Geneva : IOM, 2024. URL: <https://www.iom.int> (дата звернення: 25.09.2025).

References

1. Schultz, T.W. (1961), "Investment in Human Capital", *The American Economic Review*, Vol. 51, no. 1, pp. 1-17.

2. Becker, G.S. (1964), *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, University of Chicago Press, Chicago, USA, 412 p.

3. North, D.C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge, USA, 152 p.

4. Krugman, P. (1991), *Geography and Trade*, MIT Press, MA, Cambridge, USA, 142 p.

5. Porter, M.E. (1998), "Clusters and the New Economics of Competition", *Harvard Business Review*, Vol. 76, no. 6, pp. 77-90.

6. Kushneryk, O.V. (2014), "The motivational systems are in the mechanism of management an enterprise from processing of agricultural produce", *Efektivna ekonomika*, no. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2865> (access date September 25, 2025).

7. Shpykuliak, O.H. and Aliksieieva, O.V. (2023), *Potentsial aharnoho pidpriemnytstva u formuvanni instytutsiinoho mekhanizmu zainiatosti naseleennia* [The potential of agricultural entrepreneurship in the formation of an institutional mechanism for employment of the population], monograph, NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine, 238 p.

8. Kraievska, H.O. (2017), "Motivation of residence in rural settlements of Ukraine", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 3, pp. 149-161.

9. Borshchevskiy, V.V. and Chemerys, V.A. (2015), "Modernization of social infrastructure in rural areas in the context of increasing its economic potential and the evolution of the agricultural market in the region", *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp. 64-70.

10. Dudko, S.V. and Maklakov, S.M. (2019), "Motivational factors of ensuring the qualitative employment and professional development of the personnel", *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, no. 4(71), pp. 148-155.

11. State Statistics Service of Ukraine (2024), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy 2024* [Statistical Yearbook of Ukraine 2024], available at: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024> (access date October 02, 2025).

12. National Bank of Ukraine (2024), *Richnyi zvit za 2024 rik* [Annual report for 2024], available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2024.pdf?v=13 (access date September 25, 2025).

13. Lytvynchuk, A.O. (ed.) (2024), *Systema osvity Ukrainy: problemy voiennoho stanu ta perspektyvy povoiennoho rozvytku* [Education system of Ukraine: problems of martial law and prospects of post-war development], DNU "Instytut osvithoi analityky", Kyiv, Ukraine, 162 p.

14. National Health Service of Ukraine (2024), *Zvit natsionalnoi sluzhby zdorovia Ukrainy* [Report of the National Health Service of Ukraine], available at: https://medplatforma.com.ua/images/96374/zvit_nszu_2024.pdf (access date September 27, 2025).

15. The National Institute for Strategic Studies (2025), *Osvitno-kvalifikatsiini dysproportsii rynku pratsi Ukrainy: suchasni realii ta perspektyvy* [Educational and qualification disproportions of the labor market of Ukraine: modern realities and prospects], available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osvitno-kvalifikatsiini-dysproportsii-rynku-pratsi-ukrayiny> (access date September 25, 2025).

16. Hrushetskyi, Anton (2025), *Dynamika doviry sotsialnym instytutsiiam u 2021-2024 rokakh* [Dynamics of trust in social institutions in 2021-2024], available at: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1> (access date September 25, 2025).

17. Kaziuk, Yanina and Ventsel, Viktor (2025), *Finansova spromozhnist hromad u 2024 rotsi u rozrizi oblastei* [Financial capacity of communities in 2024 by region], available at: <https://decentralization.ua/news/19512> (access date September 27, 2025).

18. Ministry of Digital Transformation of Ukraine (2025), *Rezultaty tsyfrovoi transformatsii v rehionakh Ukrainy za 2024 rik* [Results of digital transformation in the regions of Ukraine for 2024], available at: <https://thedigital.gov.ua/news/regions/rezultati-tsyfrovoi-transformatsii-v-regionakh-ukraini-za-2024-rik> (access date September 27, 2025).

19. Kaplan, Yu., Skvortsova, V., Valevskyi, O. et al. (2024), *Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini u 2023–2024 rokakh: analit. dop.* [The state of development of civil society in Ukraine in 2023–2024: analyst. report], NISD, Kyiv, Ukraine, 47 p. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.15>

20. Decentralization (2024), *Iak mistseva vlada mozhe dopomohty biznesu: instrumenty finansovoi pidtrymky* [How local authorities can help businesses: financial support tools], available at: <https://decentralization.ua/news/18312> (access date September 25, 2025).

21. NGO “Center for Joint Actions” (2024), *Hromady voiennoho chasu. Vytryvali ta spromozhni* [Wartime communities. Hardy and capable], available at: https://centreua.org/wp-content/uploads/2024/03/Gromady_voyennogo_chasu_veb.pdf (access date September 26, 2025).

22. Melnyk, S.V. (2024), *Rynky pratsi ta osvitnikh posluh v Ukraini v umovakh voiennoho stanu* [Markets of labor and educational services in Ukraine under martial law], DNU “Instytut osvitoi analityky”, Kyiv, Ukraine, 83 p., available at: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/monoraph_melnyk-2024-full.pdf (access date September 26, 2025).

23. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2024), *Impact of the War in Ukraine on Agriculture and Rural Livelihoods*, FAO, Rome, Italy, available at: <https://www.fao.org> (access date September 25, 2025).

24. International Organization for Migration (IOM) (2024), *Ukraine Internal Displacement and Migration Monitoring Reports*, IOM, Geneva, Switzerland, available at: <https://www.iom.int> (access date September 25, 2025).

Пронько Л.М.

МОТИВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАКРІПЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Мета. Обґрунтування мотиваційних механізмів закріплення людського капіталу на сільських територіях та визначення напрямів підвищення їхньої ефективності.

Методика дослідження. Методика дослідження ґрунтується на використанні системного та інституційно-економічного підходів до аналізу мотиваційних механізмів закріплення людського капіталу на сільських територіях. У роботі застосовано методи наукової абстракції, аналізу й синтезу, індукції та дедукції для уточнення сутності мотиваційних чинників і обґрунтування їх ролі у відтворювальних процесах. Порівняльний і структурно-функціональний аналізи використано для узагальнення наукових підходів і формування практичних висновків.

Результати дослідження. З'ясовано, що мотиваційні механізми відіграють ключову роль у закріпленні людського капіталу на сільських територіях і характеризуються багатовимірністю, зумовленою взаємодією економічних, соціальних та інституційних стимулів. Доведено, що найвищу ефективність забезпечує комплексний підхід, який поєднує зростання доходів і стабільність зайнятості з розвитком соціальної інфраструктури та зміцненням інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Обґрунтовано, що диференціація мотиваційних механізмів за демографічними й професійними групами, передусім щодо молоді та кваліфікованих фахівців, є необхідною передумовою скорочення міграційних втрат і забезпечення стійкого розвитку сільських територій.

Наукова новизна результатів дослідження. Дістали подальшого розвитку наукові положення щодо формування мотиваційних механізмів закріплення людського капіталу на сільських територіях як багатовимірної системи, що формується в результаті взаємодії економічних, соціальних та інституційних стимулів у межах інтегрованої політики розвитку. Така система передбачає узгоджене поєднання підвищення доходів і стабільності зайнятості з розвитком соціальної інфраструктури та зміцненням інституційної спроможності органів місцевого самоврядування як ключових чинників довгострокової мотивації населення.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані висновки і рекомендації можливі для використання у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при розробленні й реалізації програм розвитку сільських територій і людського капіталу. Запропоновані підходи до формування та диференціації мотиваційних механізмів можуть бути застосовані для удосконалення інструментів зайнятості, підтримки молоді та залучення кваліфікованих фахівців у сільську місцевість. Результати дослідження також можуть використовуватися в освітньому процесі закладів вищої освіти та в аналітичній діяльності при оцінюванні ефективності соціально-економічної політики розвитку сільських територій.

Ключові слова: мотиваційні механізми, людський капітал, сільські території, закріплення людського капіталу, рівень життя, зайнятість населення, соціальна інфраструктура, інституційне середовище, місцеве самоврядування, стійкий розвиток.

Pronko L.M.

MOTIVATIONAL MECHANISMS FOR RETAINING HUMAN CAPITAL IN RURAL AREAS

Purpose. The aim of the article is to substantiate the motivational mechanisms for consolidating human capital in rural areas and identify areas for increasing their effectiveness.

Methodology of research. The research methodology is based on the use of systemic and institutional-economic approaches to the analysis of motivational mechanisms for consolidating human capital in rural areas. The work uses methods of scientific abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction to clarify the essence of motivational factors and substantiate their role in reproductive processes. Comparative and structural-functional analyses are used to generalize scientific approaches and form practical conclusions.

Findings. The study found that motivational mechanisms play a key role in consolidating human capital in rural areas and are characterized by multidimensionality, due to the interaction of economic, social and institutional incentives. It has been proven that the highest efficiency is provided by an integrated approach that combines income growth and employment stability with the development of social infrastructure and strengthening the institutional capacity of local governments. It is substantiated that the differentiation of motivational mechanisms by demographic and professional groups, primarily for young people and qualified specialists, is a necessary prerequisite for reducing migration losses and ensuring sustainable development of rural areas.

Originality. Scientific provisions on the formation of motivational mechanisms for consolidating human capital in rural areas as a multidimensional system formed as a result of the interaction of economic, social, and institutional incentives within the framework of an integrated development policy have been further developed. Such a system involves a coordinated combination of increasing incomes and employment stability with the development of social infrastructure and strengthening the institutional capacity of local governments as key factors in the long-term motivation of the population.

Practical value. The conclusions and recommendations obtained can be used in the activities of state authorities and local governments in the development and implementation of programs for the development of rural areas and human capital. The proposed approaches to the formation and differentiation of motivational mechanisms can be applied to improve employment tools, support for youth and attract qualified specialists to rural areas. The results of the study can also be used in the educational process of higher education institutions and in analytical activities when assessing the effectiveness of socio-economic policies for the development of rural areas.

Key words: motivational mechanisms, human capital, rural areas, consolidation of human capital, standard of living, employment of the population, social infrastructure, institutional environment, local self-government, sustainable development.

Дата надходження рукопису: 18.11.2025

Дата прийняття рукопису до друку: 12.12.2025

Дата публікації: 26.12.2025